

Fordíts!

BARABÁS ANDRÁSSAL BESZÉLGET KOVÁCS JÁNOS MÁTYÁS

HOGY TETSZETT BÉCS VÁROSA '56 TELÉN?

Rég volt, tán igaz se volt, bizony rászántam magam, hogy hűtlenül elhagyom a népi demokráciát. Puha hátizsákban tettem meg az utat, már két és fél éves is elmúltam. Anyám cipelte a zsákot, 26 évesen...

FOGLALKOZÁSÁT TEKINTVE?

1945 után Budapestre kerülve mindig „sajtóvonalon” dolgozott, először a Földművelésügyi Minisztériumban, ahol Truman szekerét tolta: volt akkoriban egy faliújság, melyen az amerikai elnök hajtotta a lovaskocsit, hátul meg anyukám tolta. Anyám akkoriban a Kossuth Lajos téren lakott, a szomszédban, következésképp gyakran elkésett. Ezért pécézték ki. Nem lehetett nála gyorsabb, nem képzett gépírónőt találni az országban.

Ő A ZALAEGRSZEGI A CSALÁDBAN?

Nálunk olyan nincs. Nagyapámat – finánc lévén – oda helyezték a szomszédos Erdélyből. Csíkszeredán és Sepsiszentgyörgyön laktak, az nekem külföld, sohasem jártam ott. A sepsiszentgyörgyi református kollégium volt anyukám egyik iskolája. Nem tudom, mekkora jómódban élhettek, mindenesetre heten voltak testvérek, de cseléd is dolgozott a háznál.

AZ A BIZONYOS SAJTÓVONAL A PÁRTBA IS VETETETT?

Nem. Hinni viszont hitt a rendszerben, ezt később fájtalta. Az anekdota szerint egyik szabadnépes udvarlója, a „van-valami-Éviben” jelszót ismételtette, s így fejezte be a mondatot: „de nem elég fejlett”, s ezt nem az idomaira értette.

MIÉRT INDULT E KEVÉSSÉ FEJLETT HÖLGY NYUGATNAK?

Mert a férje külföldön volt, és az asszonynak tudtommal a férje mellett a helye. Papámnak volt egy gazdag nagynénje Londonban, ő bujtogatta a távozásra. Kérdezgettem később a szüleimet, hogy milyen részletesen beszélték meg ezt az akciót, úgy láttam, igen mérsékeltlen egyeztettek.

EGYETLENKE VOLTÁL...

Igen, anyukám teherbe esett és zamek. Testvérem nem lett, erre kaptam, bár nem kértem, magyaráza-

tot. Eszerint mire hazajöttünk Bécsből, a lakás, melyet korábban anyám jó munkájáért utaltak ki a Pasáreten, odalett, és apai nagyapámmal kellett összeköltöznünk a Fehérhajó utcában.

A „KERESKEDŐ SZÁRMAZÁSÚ” NAGYPAPA...

Bőr... azzal kereskedett a háború előtt: kis- vagy nagy- vagy közép- Bergernek hívták, aztán '44-től ezt a nevet egyszer csak úgy kellett olvasni, hogy Barabás. Nem tudom, miért pont Barabás, talán a név kellemes bibliai csengése miatt. Anyukám és nagyapám között volt némi viszály, civilizáltan, szigorúan a verbalitás szintjén. Édesanyám átkozódott, persze nekem, ahelyett, hogy a férjének mondta volna. Nyugati típusú család voltunk, mindössze a pénz meg a lakás hiányzott hozzá. Igaz, '56 után nem volt túl magas a népsűrűség, hiszen 1957-ben anyukámnak mind a férje, mind az apósa börtönben ült, nagyapám Kistarcsán, apám pedig a Gyorskocsi utcában, anyám meg ingajáratban közlekedett közöttük.

NAGYAPÁDNAK MI VOLT A BŰNE, CSAK NEM A BŐR?

Nem is tudom, én, lévén az egyik leggyávabb ember, akit ismerek, nem kérdeztem. Hogy az apám miért ült, jól tudom, sokszor hallottam, a népköztársaság bukása után még kitüntetést is kapott érte. Ő a sajtó útján elkövetett hírlapírás törvényi alakzatát említette. Nagyapámat szerettem, főleg azt, hogy fejből mesélt, Alfonz bácsiról, Murci Marciról. Óriási kincs egy gyereknek az ilyen. Én ugyan felolvastam a sajátjaimnak, ráadásul a többszörösét a szerintem egy szülőre kiróható adagnak, de fejből nem meséltem, mert a saját találmányaimat mindig gyengének éreztem. Nagyapámmal intenzív beszélő viszonyban voltunk, pedig én elég hamar megismertem a betűket, még az óvodában. Az iskolába úgy mentem, hogy ezt-azt olvastam már. Szombat délből kijönni a Váci utcai általánosból és átfáradni a Mátyás Pincébe kettesben a nagyapámmal, majd ott Budapest béiszfint enni, hogy ez mennyire a jólét maga, azzal teljesen tisztában voltam. Ámbátor a spenótjuk sem volt rossz. S akkoriban még a béiszfint alatt mindig ott volt a pirítós. Meg a Quint Presszóban a meleg szendvics és a híres kávé (sosem iszom kávét, de elhittem, hogy remek). Persze előbb-utóbb hatott anyukám

propagandája az önző apósról, aki áprilisban nem a gyerekeknek adja az első szem epret.

EZZEL SZEMBEN ÁLLT VOLNA AZ EGRSZEGI
NAGYMAMA ÉS A KISVÁROSI IDILL?

Az ő esetében rövidlátásom évtizedekig tartott, olyan harmonikus volt a viszonyunk. Egyszer beleestem egy szennyecsatornába, melyet pataknak hívott a térkép, annak azért nem örült. Teljes biztonságban éreztem magam mellette. Köztünk az a klasszikus, inkább banális kétgenerációs különbség volt, mely ragyogóan működött, kivált hogy nem is laktunk együtt. Azt viszont nem vettem észre, hogy gyermekeivel, szám szerint héttel, nem pontosan ilyen volt a viszonya.

Sokáig féltem a bepisiléstől, ha új helyen kellett aludni (friss szobatisztaságom Bécs felé menet tört meg a hátizsákban), az a látnoki megérzésem például, hogy ez a malőr első angliai utamon, tizenegy és fél évesen bekövetkezik, fájdalom, igaznak bizonyult. Egyszer kilencéves koromban nagymamám elvitt a közeli Szolnokra a testvéréhez, ők is nagyon kedvesek voltak hozzám, de megvolt az a testi hibájuk, hogy méhészettel foglalkoztak, én viszont az édességet gyűlöltem. Mézből nem enni súlyos sértésnek számított, nagymamám azonban ezt a konfliktust is elsimította. Mint ahogy korábban azt is, amikor Szolnokon is menetrendszerűen bepisiltem az első éjszakán. Ahogy elmentek a háziak, gyorsan kimosta az ágynevet, se szidalom, se túlzott részvét – előfordul, mondta.

Katicától, ki egyetlen feleségem évtizedek óta, tudom, hogy apám szájából a „kiváló szörnyeteg” kifejezés is elhangzott olykor, midőn anyósát jellemezte. Azóta azt is látom, hogy a sok fakszni, amivel magunk fölé háztartási felettes ént kreálunk, s ezzel saját életünket nagyon kényelmetlenné tesszük, viszont állandó kötelességteljesítési kényszerbe sodorjuk magunkat, ebben nagymamámnak is volt szerepe. De nem az én irányomban.

MESÉLJ VALAMIT ATYÁDRÓL IS. HOGYAN EM-
LÉKSZEL RÁ GYEREKKÉNT?

Arról, hogy börtönben volt, ahol rövid négy hónapot töltött nettó (Királyhegyi Pál kifejezésével: gyorsan ült), s ami pontosan négy hónappal volt több a kelletténél, én semmit sem tudtam. Később se nagyon sokat. '56 nem volt része a családi legendáriumnak. Szász Béla könyvét olvasva kezdtem eszmélni. Szemben velünk egy refes lakott, s mikor esténként jött a rendőr megnézni, hogy otthon van-e, nem tudhatam, hozzá megy-e vagy – az újságpapírba kötött Szász-könyv miatt – hozzánk. '56-ból apám nem kovácsolt tőkét, nem mártírkodott. A koncentrációs táborról sem mesélt, ahol szintén töltött némi időt még a háború alatt. Anyukám szavajárása szerint (ki-

nek népköltészeti munkássága felbecsülhetetlen értékű) apám örök gyerek volt: én ezt a legnagyobb dicséretként fogtam fel. Apám képtelen volt rosszindulattal hozzáállni a dolgokhoz, ennek egyik jele volt, hogy nem mesélt rémségekről. Nem mondott olyat például, hogy most ugyan toll van a kezemben, de amikor az ötven kilós terméskövet kellett a zsebkezdő négy csücskében elhordani, az azért nem volt ennyire jó.

SZÓVAL ELFOJTOTTA...

Dehogy! Mihelyt kváziszabad emberként Mauthausenbe lehetett menni, a láger felszabadulásának 25. évfordulóján, ő rohant. Vitte a mamámat is, hadd legyen valami jó is az asszonynak. Élt benne a tábor, de nem privát haragként. Megőrizte ottani barátaikat, egyikük Hegedüs Géza volt, akinek sokan köszönhetik az életüket, tartotta bennük a lelket, mesélt, viccelődött. Még a komáromi keret egyik legénye is felhívott bennünket apám halálakor Bajorországból. Hosszan firtatta, vajon ez-e az a Barabás-lakás, nem mutatkozott be, majd azt mondta: ne tessék megijedni. Ezzel az ájulás szélére kergette papám második feleségét, immár özvegyét, aki bearanyozta apám utolsó tizenkét évét, mivel épp előző nap indultunk el a gyerekekkel nyugatra autóval. Szerencsére végül elárulta, ki is ő, és hogy mennyire szerette a gondjaira bízott Berger Tomikát (tizennyolc éves kamasz volt akkor), s hogy azóta is hányszor találkoztak. A legjobb, hogy az Új Élet-ből értesült a halálhírről, neki ugyanis a hitközség hálából küldi a tiszteletpéldányt. Ő anno szabotált minden kínzást.

AMINT LÁTOM, ELÉG LASSAN JUTOTT TUDO-
MÁSODRA APÁD SZÁRMAZÁSA.

Mindkét oldalról tréfli vagyok, ahol az anya számított, apával rendelkezem, ahol meg az apa, ott anyával. Diszkrét lógás a semmibe. Amióta számon tartom magam úgy mond zsidó drukkerként, az a '67-es, hatnapos háború. Hogy anyukám nem az, csak lassan derült ki, ő olyan pártolótagféle volt. Bár '56-ban Bécsben átesett a rituális fürdőn, mégse sikerült kivándorolnia apám, a „legnagyobb magyar hazajövő” (ez is édesanyám alkotta epitheton ornans) miatt. Apukám is bajban lett volna, ha levizgáztatják, abszolút világi és kulturálisan asszimilált család sarjaként. Én nem kérdeztem, tapintatból. Ő meg nem kérkedett. Hogy zsidókárpótlás, ezt botránynak tartotta. Amikor Spielberg elindította a shoah-interjú-özönt, jelentkezett, de elutasították. Meglepett az ügy, kérdeztem, hogy lehet téged elutasítani, amikor ott voltál, benne a közepében. Közölte, ő kérdezőnek jelentkezett. Ez attitűdben szerintem többet mond mindennél, őt ugyanis mint újságírórt érdekelte a dolog.

VISSZA '67 SZÉP ÉVÉHEZ, VOLTÁL VAGY 13 ÉVES...

Akkor a 4 millió kontra 100 milliós arány az *Egri csillagok* bármely értő olvasójának elmondta, melyik oldalon lehet az igazság. Lumumba halála láthatóan nem rázta meg annyira szüleimet, ez esetben viszont apám (anyukám szavajárásával: „reggel elmegy, aztán nem tudni, mikor vetődik haza”) délelőtt hazatelefonált, hogy kitört a háború. Azt is mondták, az iskolában persze nem kell erről..., később meg kiderült, hogy az osztály egyharmada zsidó gyerek volt. Tanácsi iskola, igaz, kísérleti jelleggel, jól éreztük benne magunkat.

Vasárnap reggelenként jött a lakásunkra az egyházi adószedő a Dohány utcából, pontosabban hozzám jött, mindenki más aludt, havonta beszedte a negyedévi összeget, isten bocsássa meg neki. Már 11 évesen is erősödhetett volna zsidó tudatom, mikor az a rokon, aki '56-ban szüleimet Bécsbe csábította, Angliába hívott, és beadott egy üdülőbe zsidó gyerekek közé. Láttam, ugyanolyan okosak és ugyanolyan hülyék, mint ahol ez nincs így összevágatva.

AZ TALÁN FELTŰNT, HOGY NEMCSAK ANGOLOK A TÁRSAID?

Mondjuk legkésőbb akkor, amikor egy évre rá, midőn a foci-világbajnokság döntőjét, melyet Anglia először és utoljára játszhatott, a fiúvécében zsebrádióon hallgatta minden gyerek, mert a tévét – valószínűleg Mózes közvetlen útmutatása alapján – nem volt szabad bekapcsolni szombat délután. Azt éreztem kínosnak, hogy ha én nem hiszek, nem lesz-e abból nekik bajuk. Kapedlim se volt, adtak papírból, igaz, némelyik hívő is otthon felejtette a sajátját. Előbb volt rajtam, mint hogy a „sábeszdekli” szót megismertem volna. Az igen tetszett, hogy a rabbiról egészen péntekig nem derült ki, hogy papi személy, de ezt nem a zsidóságnak tulajdonítottam, hanem Angliának, ahol más felekezeteknél sem láttam főnök-beosztott, pontosabban bíró-elítelt viszonyt a papság és a hívek között.

ANYUKÁD SOSE SZEMTELENKEDETT APÁDDAL MINT ZSIDÓVAL?

Önmagát mint öreg zsidó asszonyt gúnyolta, meg túl is kompenzált, nem tűrte az antiszemita megnyilatkozásokat, de azt sem, amikor a szovjet hokistákat vagy zeneművészeket nem szerette valaki csak azért, mert...

MILYEN KITŰNŐEN ÉREZTE VOLNA MAGÁT BÉCSBEN, DE HÁT '56-RÓL NEM BESZÉLTEK A CSALÁDBAN.

Hogy az anyám takarítani járt, azt emlegették, Frau Bábárasz – így hívták a Bibliában járatlanabb osztrák naccságák. Bécsből egy lépcsőház dereng ne-

kem csodaszép kovácsoltvas liftaknával. Szüleim helyesen jártak el, hogy nem erőltették ezt a témát, mert ha én Pesten fűnek-fának elmesélem, hol járunk, abból mindenfajta kellemetlenség származhatott volna. Annak ellenére, hogy önként jöttünk haza az első amnesztiával. Apránként, ahogy a kávéfolt eléri az asztalterítő szélét, derült ki számomra, hogy én egy disszidens tréfli félzsidó vagyok.

VISSZIDÁLTATOK, APUKÁD MEGTETTE HÍRES NYILATKOZATÁT A KAMERÁK ELŐTT, MISZERINT HAZÁNKBAN SAJTÓSZABADSÁG DOLGÁBAN MINDEN A LEGNAGYOBB RENDBEN...

Az előtte eltelt 11 évben érte őt egy-két dolog: járt haláltáborban, azután „önkéntes” lágerban Ausztriában, viszonylag formatív élmények. Megszarolták, hogy e nyilatkozatot tegye, ez egyértelmű, de őbenne volt annyi naivitás... Például amikor 1981-ben megláttam, hogy a Váci utca sétáló szakaszát hirtelen négy óriási aszfaltozógép kezdi javítani, rögtön sejtettem, hogy nemskokára Kádár János tesz baráti látogatást az V. kerületi pártbizottság meghívására (így is lőn), ám apukám kijelentette: javíttják, mert lyukas. Szerintem Mauthausen és a Gyorskocsi utcát is így élte túl. A nyilatkozatát mindenfajta rémségek ügyében kellett tennie, melyek nem voltak igazak (például élete akut fenyegetettségéről), hiszen már kiengedték ekkorra. A gyereket sem vették el tőle. Igaz, apám a saját nevén nem nagyon írhatott. Vanak rendes kommunisták is, szokta volt mondani, Kelen Béla például, aki 1964-ben az *Esti Hírlaphoz* vette. Nagyon nehéz lehetett apámnak, aki öt éves kora óta körmölte tudósításait, '56 után újság nélkül élni.

ANYUKÁD NEM AKART SOHA ÚJSÁGÍRÓ LENNI? HOSSZAN VOLT SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR A MAGYAR NEMZETNÉL MAJD A MUZSIKÁNÁL.

Dehogynem. Bár ő stílusosan túl erős volt az újságíráshoz. Misszilis levelekben remekelt, különösen harag és átok műfajában. A *Magyar Nemzet* sportrovatában próbálkoztak vele. Óriási volt a munkabírása, mindenki helyett dolgozott, azután otthon is teljes értékű háziasszony szeretett volna lenni.

LÁTTAD EGYÁLTALÁN A SZÜLEIDET?

Amikor délutános voltam az iskolában, anyukám is otthon volt délelőttönként. Gyakran ebédeltem vele a szerkesztőségben. Közös vasárnapi étteremlátogatás igen, kirándulás nem, koncertek néha, rengeteget gombfociztam. Elvittek vendégségbe olykor. Otthon kisangyalnak voltam elkönyvelve: elvan a gyerekek, csak este nem szeret egyedül maradni. Tíz-tizenkét évesek közül azt hiszem, kevesen töltöttek annyi tartalmas késő estét a Fészekben, mint én.

ANYUKÁD MIT SZERETETT VOLNA BELŐLED FARAGNI?

Hát tulajdonképpen egy új férjet. Ennek nagyon nehéz volt megfelelni. Amikor már nem élt a nagyapám, az apukámra panaszkodott nekem. Az örömről való képessége jelentősen csökkent az idők folyamán, nem tudom, hogy ezt depresszióknak kell-e hívni. Nemigen tudott például örülni az unokáinak. A kisgyerekekről mint csapásról beszélt. Ilyeneket mondott: XY-éknak csecsemőjük van, jaj, szegények. Friss ismerősöket persze el tudott varázsolni percek alatt, ám időnként gyötörte a féltékenység. Teljesen gyakorlatlan volt a partnerkapcsolat nevű egzotikum világában. Mindig mindent félreismert, például amikor Nádasdy Ádámmal és Kalogánnal a *Van-e a magyarban tulajdonnevet* írtuk éjjelente, akkor tűrhetetlen kicsapongó életmódot bírálta, amikor viszont nem mondtam meg, hogy a Katicától jövök hajnalban (bár szerinte a legkisebb elhallgatás is hazugság volt), akkor megtudtam, hogy nem lehet így élni: csak a munka, csak a tanulás.

KINEK A PÁRTJÁN ÁLLTÁL SZÜLEID KONFLIKTUSAIBAN?

Anyukámnál, jó sokáig. Láttam én is, hogy magára hagyják a háztartásban, gyereknevelésben. Hogy ő megcsalta volna apámat? Ismerve őt, kevés esélyt adok a férfinemnek. A nemi örömről sosem hallottam tőle, inkább a fordítottjáról. Kilencéves koromban a Palatinuson azt mondta, hogy gyerek akkor lesz, ha két ember összeházasodik és nagyon akarja. Magyarországon valószínűleg kevés olyan meny van, mint Katica, aki részesülhetett anyósa nászéjszakájának kimerítően borús elbeszélésében. Amikor e beszélgetés megesett, én már sokadszorra hallottam a történetet.

APÁDDAL ANYUKÁD HALÁLÁT KÖVETŐEN SEM PRÓBÁLTAD TISZTÁZNI, MI IS TÖRTÉNT?

Jobb azt nem tudni – úgy gondoltam. Az nekem olyan teher lenne, hogy nem bírnám viselni. Én mindent a Katicán keresztül tudtam meg, ő a lehető legjobb ostya az életben.

SZEMLÁTOMÁST ALIG VÁROD, HOGY ÉLETED PÁRJÁRÓL BESZÉLHESS, BÁR, HA JÓL TUDOM, ELŐBB VÁLASZTOTTÁL PÁLYÁT, MINT FELESÉGET.

Az általános iskolában a zenei tagozatot a szüleim jelölték ki a számomra, míg az Eötvös Gimnáziumot úgyis: oda járt apukám meg közel is esett a lakásunkhoz. Eredetileg angol tagozatra akartak küldeni, én örültem, hogy lesz legalább egy tárgy, amiből biztos nem buknom meg, s a lenini minimális program teljesülhet: átmegegyek. De sajnos csak az orosz tagozaton volt hely, viszont kitűnő tanerőt kínáltak, Alpári Gyula utca unokáját. Von emigráció aus

anyanyelvi szinten beszélt, ezért kiderülhetett, hogy az oroszban is van kiejtés és érdekes irodalmi szövegek is előfordulnak.

MAGÁNÜTON NEM TANULTÁL NYELVEKET?

De igen, angolt, nyocadikos koromig. Először Deményné Benedict Ednánál, aki félévente bizonyítványt állított ki rólam: pontosság, szorgalom, külalak stb., majd volt a Bástyá utcában egy néni, akit Clarisse-nak kellett szólítani, oda nem szívesen jártam, olyan dohos volt az egész.

APÁD MILYEN NYELVEKEN BESZÉLT?

Angolul és németül. Az utóbbit nem kell magyaráznom. Az angolt pedig egy korábbi kivándorlásakor sajátította el. Azt hiszem, 1939-ben vitték ki a szülei Rhodesiába (még megvan a bulawayoi szállóból hozott családi írógép), de nem érezték jól magukat és hazasiettek, hogy még elérjék az auschwitz gyorsot. 1947-ben Exeterben is járt egy tanévnyit az egyetemre a British Council jóvoltából. '56 után ezért egy ideig az „angol kémség” is szerepelt a bűnlajstromán. Az ötvenes évek első felében azonban mindez nem akadályozta őt abban, hogy a *Béke és Szabadságnál* írja a hírlapot, anélkül, hogy belépett volna a pártba.

MIKOR JÖTTÉL RÁ ARRA, HOGY NEKED FEKSZIK AZ ANGOL?

Amikor elkezdtem Angliában fennforogni, épp zajlott a gyarmatosítás bosszúja. Mindenféle színesbőrűek jelentek meg az országban, nem azért, mert hozták őket, hanem mert joguk volt hozzá. Buszsofőrként, utcaseprőként dolgoztak, nos, ők dicsérték az angolomat, én meg nem értettem, mit mondanak. A *grammar conscious* tanulás nekem volt kitalálva: ha elmondták a szabályt és azt, hogy van alóla hat kivétel, azt megjegyeztem.

MINTHA FILHALLÁSOD IS LENNE A DOLOGHOZ...

Nehogy már kapcsolatot keress a hallás és az artikuláció között, hisz akkor az operaénekesek lennének a legjobb szövegmondók.

A POPZENE SEM VITT KÖZELEBB AZ ANGOLHOZ?

Az énekelt szövegeket nehéz értenem. De a zenei általánosban nem is nagyon vonzott a tánczene. Igaz, a komoly zenében is amatőr maradtam, mert a gyávaság nem engedi az effajta igények kibontakozását. És szüleim sem mulasztották el gyakran fölhívni a figyelmemet arra, nehogy szalmalángszerű legyen az érdeklődésem. (A gombfoci iránti többévtizedes vonzalmam például aligha volt szalmalángszerű.) Így én lettem az egyetlen az osztályban, aki harmadiktól nem tanult külön hangszert. Az iskola elvárta volna,

ámde én dekkoltam. Hatodiktól viszont Margit nénihez kezdtem járni angolra, akiről nem tudtam, hogy Zeneakadémiát végzett, és jogilag az angoltanításban számított kontárnak. Állt viszont nála egy zongora, s Margit néni javasolta, próbáljunk rajta gyakorolni. Jó – válaszoltam –, de ne mondjuk meg otthon. Egészen jól haladtam, így fellebbentettük a fátylat, lett bérelve pianinó is, ám én keveset gyakoroltam és a gimnáziummal a „már nincs szükség külön angolra” jelszóval a zenetanulás is abamaradt.

CSAK NEM A SPORT, PONTOSABBAN A SPORT-HÍREK SZERETETE NYOMTA EL? VAGY ÁLTALÁBAN A HÍREK, AZ ÚJSÁG OLVASÁSÁNAK MÁIG NEM SZÜNŐ IMÁDATA?

Apám és nagyapám reggelenként versenyt birtokolták a vécét újsággal a kezükben, így hát kezdett érdekelni, mi is olyan vonzó a lapokban. A *Népsport* nem szerepelt az otthoni kínálatban, sőt apukám indexre tette. Engem azonban megfogtak a sportújságírói szuperlatívuszok, s azt hittem, a sportolók valami hihetetlen hősei a történelemnek, akiknek jó lenne a lábnyomába lekuporodni, hogy kedves sportriporteri képzavarral éljek.

CSODÁLTAD MONDJK A HÁRMASUGRÓKAT?

Ivanov Dragánt vagy Kalocsai Henriket (becenevén: Cinóber) mindenképp. Megszagoltam, ha valami rekord volt várható, mindent megtettem például, hogy kijussak a Népstadionba, amikor a kubai Figuerola itt járt, s bizony, kerek tíz másodperc alatt futotta a százat. Atletizáltam is egy keveset, sokat fociztam, de azt erkölcsi kisiklásnak tartottam volna, ha mondjuk felveszem, mint kortársaim közül annyian, a nyolcas számú lila dresszt. Göröcs Jánosét, ugye, mondanom sem kell.

GONDOLOM, HÁTULRÓL KEZTETED OLVASNI AZ ÚJSÁGOT?

Szigorúan.

HOGY JUTOTTÁL EL A POLITIKÁIG?

Nehezen, a zömét nem értettem, ez részben ma is így van, csak jobban tudom leplezni. A hatvanas évek második felében járunk, otthon elhangzott már egy-két jobb szó Kádáról, hogy nem szereti a hozsanázást csak a hatalmat. Anyukám a *Magyar Nemzet*-nél demonstratív nem fogott kezett az odalátogató és a köszönést elmulasztó PB-tagokkal (Benke, Óvári), otthon dúlt az irónia, a távolságtartás, persze azal a feltétellel, hogy a rendszert nem szabad nagyon utálni, mert megváltoztathatatlan. Meg, hogy még a leginkább itt szeretünk élni, sajnos. Apukám hozta haza az MTI piros csikost meg a C- és D-bizalmast, én is beléjük nézegettem, hisz meg akartam felelni szüleimnek, nevelőimnek. Lassanként kinyílt a csi-

pám. A *Spiegel* és a *Stern* is jött minden héten meg a *Time* és a *Newsweek*. Sajnos ezek az orgánukok keveset írtak a fociról.

MILYEN LEHETŐSÉGET KÍNÁLT EZ A HELYZET EGY ESETLEGES KAMASZKORI LÁZADÁSRA? LEHETTEL VOLNA KOMMUNISTÁBB IS, LIBERÁLI-SABB IS, MINT A SZÜLEID.

Náluk igen, de enmagamnál komunistább aligha, annyira élt bennem az együttérzés a gyengébbekkel, a megalázottakkal és megszorítottakkal, sőt lefó-sottakkal szemben, s Gagarin fellövése után tudtam, hogy a világ nyugati felét kell sajnálni. Radikálisan liberális viszont nem lehettem, mert úgy gondoltam, hogy mivel én nem vagyok bátor, nem nagyon van jogom kifogásolni azt, ami a keleti felén történik. Ma már nem így látom, mert akit víz alá nyomnak, akár bátor, akár nem, kifejezheti nemtetszését. Annak idején úgy éreztem, hogy aki csak óvatoskodva olvasgatja a szamizdatot, az ne ugráljon.

MI A FENÉT CSINÁLTÁL AKKOR KAMASZKORODBAN? CSAK NEM LEHETETT ÁLLANDÓAN DEKKOLNI. FOCI ÉS CSAJOK?

Csajok? Ez így erős. Negyedikben egy, azaz egy csaj, de akkor se én döntöttem. Hálám viszont örök.

ANNYIRA LEFOGLALT A KISZ-MUNKA?

Oda soha nem akartam belépni. Igaz, úttörőnek besoroztak, de nem tettem esküt, mert mi, szavalók, a függöny mögött álltunk a sorunkra várva, mint díszletelemek. Megúsztam az úttörő- majd építőtáborokat is. Szüleim egyszer próbálkoztak szervezett gyermeküdtetéssel, de a következő szeptembertől hente könyörögtem, hogy ha eljön a nyár – bár ne jönne el – ne hogy megismételjék tettüket. Az angol nyaralásokra is reszkette távoztam. Rettogtem a repüléstől, a nagy-nagynénitől, legszívesebben mamám szoknyája mellett maradtam volna.

HA NEM ZAVAR, A KISZ-RŐL KÉRDEZTELEK.

A negyedik gimnáziumig megúsztam, hál' isten nem kapacitáltak, tudod, olyan kínos nemzet mondan. Ez a félkatonai mozgalmazás nem vonzott. Másodikban volt egy botrány az osztályunkban. A csehszlovák bevonulás, a francia diákmozgalom átsuhant fölöttem, tudod, én későn erő típus – leszek. „Prágai” élményem mindössze annyi volt, hogy szüleim egy csehszlovák származású desszert gyatra minőségét jellemezték úgy, hogy „ezek akarnak szabadságot?”! Mamám rokonszenvenvel idézte Strougal mondását, miszerint a cseh reformer keze már rengeteg női segget megfogott, de vér nem tapad hozzá. A botrányra visszatérve, öt fiú, jóbarátok, lett a KISZ-vezetőség a döntő többségében lányokból álló osztályban. E fiúk saját kedvteléseinkre akarták használni a „Szövetség”, például kiadták kamatra a tagdíjakat. Az osz-

tályfőnök pánikba esett, és vésztanácsot hívott össze, melyen mindenkinek részt kellett vennie. Ott ült a pártösszekötő tanár, a kerületi instruktor, de már az igazgatói szobában eldöntötték, hogy az osztály KISZ-vezetősége nem maradhat. Éreztem, hogy lábbal van tiporva a demokrácia, és előttem mindmáig érthetetlen módon felszólalásban kulmináltam, életemben először és utoljára. Gdańskra irányítottam az osztály és a tanerők vigyázó szemeit, s a demokratikus centralizmusról értekezve kértem, engedjék meg, hadd mondják el a vádlottak is a véleményüket.

Otthon persze nem tettem említést a dologról. Ha a sors úgy hozza, igen részletesen megtudják majd, ha meg nem, mit idegeskedjenek szegények. Döntésem az is motiválta, hogy az alsó tagozatban szüleim annyira félték az iskolától, hogy nagynéha a vállfához nyúltak segítségért. Nem mondom, gyengék voltak a vállfák akkortájt, hamar eltörtek a fenekemen. Sok intőt vittem haza: „fécsegett az órán”.

NEM LEHETETT VOLNA INKÁBB A ZSEBPÉNZDET MEGKURTÍTANI?

Zsebpénz? Azt a fiaimra is úgy kellett rátukmálni. A pénz, a tulajdon: felelősség, felelősséggel meg nem lehet élni.

HŐSTETTEDÉRT CSERÉBE NEM AKARTAK BECSALOGATNI A KISZ-BE? AKI ILYEN KARAKÁN, KÖZTÜNK A HELYE...

Negyedikben már nem volt tagtoborzás, nehogy valaki az egyetemi felvétel reményében lépjen be (ráadásul ilyen későn), de harmadikban az egyik osztálytársam, akinek kettős köszönettel tartozom, körbejárt egy cédulával június elején, arról érdeklődve, hogy ki nem KISZ-tag még. Másnap megtudtuk, hogy azok vagyunk. Az iskola tartott tőle, hogy a felvételi kvóciensei lezuhanak, ha kívül maradunk. Nem örültem a bekerítés módjának, de nem kapálóztam ellene. R-gárda tagságot viszont nem vállaltam, nem akartam ellenőrzőt elkobozni a későn jövőktől, egy olyan tanár vezetése alatt, aki burkoltan zsidóztatott és bricseszben járt kirándulni.

Említett osztálytársam másik mentőakciója negyedikben történt, amikor tudtomon kívül benevezett az országos tanulmányi versenyre angolból, ahol Török András mögött a harmadik lettem és nem kellett felvételiznem. Elég jól tudtam akkor, ma már biztos nem lennék képes letenni egy nyelvvizsgát a Rigó utcában. Na, egy közép fokút talán.

MONDD, OLVASGATÓ GYEREK LÉVÉN, NEM FORDULT MEG A FEJEDBEN, HOGY ÍRHA TNÁL IS VALAMIT?

Bennem túl erős volt a mások által leírt betű féltése. Félttem is. Én aztán nem kértem meg a szüleimet,

hogy vigyenek el a moziba. Az *Óz* vagy *A bagdadi tolvaj* bizonyos jeleneteinél halálos rettegés fogott el. Az irodalomban hasonló volt a helyzet. Már a gimnáziumban a *Bűn és bűnhődés* szabadított fel, mert éles szemmel észrevettem, hogy – bár gyilkosság meg száműzetés is szerepel a műben – nem az a szerző célja, hogy reszkessek.

HA ENNYIRE MAJRÉS VOLTÁL, MIÉRT NEM OL VASTÁL REJTŐT?

Nem volt meg otthon, meg azt is tudtam, hogy sznobnak kell lenni. A szépirodalom volt sugallva.

NAGYOBB OLVASMÁNYÉLMÉNYEID KAMASZKOD BÓL?

Olvasatlan, műveletlen, aki vagyok. Jókait forgattam, akkor ő nagyon nem volt divatban, meg orosz regényeket, verset alig olvastam, színházba viszont sokkal többet jártam, mint kortársaim. Apám vitt el, amikor éppen nem voltak jóban anyámmal. Írni – úgy gondoltam – írjon, aki tud, még egy diákparódiát sem alkottam.

MIÉRT MEGY EGY ILYEN (TÉGED IDÉZLEK) MŰVELETLEN, AMBÍCIÓTLAN GYEREK A BÖLCSÉSZKARRA? CSAK AZT NE MONDD, HOGY TANÁR AKARTÁL LENNI.

Én nem tudtam, hogy mi érdekel. Engemet, kérem, küldtek. A szüleim. Magyar szakra is beneveztek, ott nem lehetett valami fényes a felvételem. A matematikával is kacérkodtam, enyém volt a legjobb érettségi az osztályban, de szakkörbe, versenyekre sohasem jártam. Az egyetemről nem tudtam semmit, hogy ott tanárt, tárgyat választani lehet, arról fogalmam sem volt. Rossz kedv, szomorúság uralta lelkem, mikor elkezdtem oda járni. A Fábry Sándor, aki évfolyamtársam volt a gimnáziumban, s akit a pécsi tanárképzőbe delegáltak a pesti jogi kar helyett, mert rossz társaságban ünnepelte március tizenötödikét, megkérdezte tőlem: „Bölcsészkar, és lehet ott valamit csinálni?” Így válaszoltam: „Én nem nagyon csinálok, legföljebb ha vélekedek.”

Vigasszal csupán Nádasdy Ádám töltött el, nála minden új volt nekem, elképesztően jól tanított – lehet, hogy az apja tanári tehetségéről szóló hírek is igazak? Csak gradálva képes magyarázni, és minden ellenvélemény érdekli, kedvenc sportja, hogy sikerül-e valamilyen nézetet logikusan megcáfolni. A nyelvészetet szerettem, az irodalom nehezen ment, politikai gazdaságtanból pedig a Pártfőiskolán, Nemes Dezső szobájának közelében egyedül nekem nyitottak utóvizsga-napot. Irodalomból elsősorban Ruttkay Kálmán tudott lenyűgözni. Könyvei nem feszítik szét a polcot, de utolsó instancia minden irodalmár számára mind a mai napig, betegesen nagy tudású ember. A Zeneakadémián is folyton ott lehetett köszönni neki a Kalogánnal...

KÁLMÁN C. GYÖRGY, HOGY TUDÓSI-ÍRÓI ÁL-
NEVÉT EMLÍTSEM, VOLT AZ EGYETEMI
JÓBARÁT?

Neki értelmiségi barátai voltak, így kevés ideje maradt rám. Török Andrást, akivel együtt jártunk általánosba és gimibe is, kezdetben nagyon irritáltam, aztán újra fölfedezett magának. Ő indított el a fordítás irányában, bár az első lökést hosszú lefulladás követte. Török ugyanis járt a Géher-féle, nevezetes műfordítói szemináriumra, s rugdosott, adjak neki valamit, majd ő megnézi. Más óvodások óvónénist, ő géheristvánost játszott. Egy Maugham-novellát választottam, a *The Happy Man* címűt, a kötetből a legrövidebbet. Gondoltam, ő kultúralt, társalkodói stílusban ír, így hát nem fog kilógni műveletlenségem lólába. „Lektori jelentés” kíséretében kaptam vissza zsenyémet, mely majdnem akkora terjedelmű volt, mint a novellafű. A Török által kipécézett negatívumok szememben a Himalájával értek föl, míg a pozitívumok a morkáskánál mikroszkóppal felfedezhető morzsalékkal. Kiderült, mondatokat fordítok, nem bekezdéseket, jelzőkön lovagolt, letolt, hogy nem kettes sorközzel gépelek, ráadásul átütőpapírra, pedig én csak minél kevésbé akartam útban lenni. Mint amikor – negyven fölött – elkezdtem autót vezetni, és mindig a padkán haladtam. Török alapos munkát végzett, ma is őrzöm. Lehet, hogy csak én voltam túl érzékeny?

MEDDIG HATOTT AZ ÁFIUM? MOSTANÁBAN
MINTHA FORDÍTANÁL.

Galilei mentett meg, róla szóló tudománytörténeti cikkeket rendelték tőlem néhány év múltán. Majd rajzfilmeckéket a tévének, az idő fele azzal telt, hogy a szereplők nevét kiötlöm, Fonák Tamás ellenkandúrnagy, Rezes Bandi, meg ilyenek.

REMÉLEM, NEM JÁRTÁL A MUNKÁK UTÁN.

Ezek maguktól jöttek, egészen addig, míg a Török, megint a Török, saját művével egyetemben nem vitt be Borbás Máriához az Európa Kiadóba. Én nem sejtettem semmit, ők tárgyaltak, én kint olvastam, és amikor kijöttek, szabadon választott lektorom rám mutatott: „Íme az osztálytársam, nagyon rendes gyerek, valami humoros próbafordítást kér. Nem tetszik majd megbánni, sokat várunk tőle.” Erre Borbás előkapta Lawrence Durrell karcolatait, válasszak egyet közülük. Szépen hazavittem őket, majd eltelt tizenegy hónap, míg nekikezdtam a fordításnak. Ekkor már túl voltam Varnusz Egon sakk-könyvének angolításán (én szerkesztettem a műveit a Corvinánál). Gondoltam, egy év mégsem telhet el a próbafordítás leadásáig, csukott szemmel ráböktem az egyik Durrell-frásra, nehogy hónapokig tartson a választás, és lefordítottam. Először kézzel, azután gépeltem. Bevittem Borbásnak, aki azon nyomban elolvasta és rögtön odaadta Wodehouse *Karikacsapását*

fordításra. Ez volt az első könyvem, igaz, a kritikusok szerint harmadik vonalbeli szerzőtől. Pont egy év kellett ehhez is, kézzel leírva majd legépelve. 1985-ben jelent meg.

BORBÁS MÁRIA MINT MÚZSA, TANÁR ÉS PÓT-MAMA?

Szüleim korabeli dáma, a szöveg iránti alázat és könnyedség igen kevés fordítónál párosul olyan szépen, mint nála. Egy kanadai-magyar szerző művének címére pillantva például Borbás azonnal így szólt: Slusssz. „Enufff”-ot, azaz enough-ot látott, úgy is mint elég, egy macska monológjáról volt szó különben. Végül *Macskajaj* címen jelent meg a könyv. Finom úrinő, nagyon megkedveltük egymást, amikor ő kontrollszerkeszt engem, valahogy mindig olyan helyen nyílik ki a kézirat, ahol szerepel két-három olyan fordulat, amely neki is tetszik. Nála mindig úgy érzem, hogy ingyenes tanfolyamon veszek részt, ahol engem szolgálnak, holott... Az okítás első könyvem első mondatának állítmányával kezdődött („a kastély inkább álljon, mint feküdjön vagy terüljön el, ha már jelöljük a helyét”), s Borbás Mária azóta is úgy szól hozzám, hogy attól eszembe jutnak a dolgok, könnyebben megy a munka.

ÚGY ÉRZEM, HAMAROST ELHANGZIK A FORDÍTÓ ÚR KRÉDÓJA.

Tőle tanultam, hogy a lefordított mondatnak magyarul gördülékenynek kell lennie és varrás nélkül kell kapcsolódnia a másikhoz, továbbá az se baj, ha ezenfelül az eredetinek is megfelel. Ráadásul működnek a hagyományok, és én úgy érzem, nem vagyok elég remek, hogy a tradíciót pofon verjem, mint például, hogy a Mr. X-et Mr. X-nek írjuk, a beszélő neveket viszont lefordítjuk. A fordítói mesterséghez ugyanakkor kell egy adag paranoia. Tudni kell gyanút fogni, mi az, amit én valaminek megtanultam, de az adott helyen egész mást jelent. Vagy épp egy idiómára akadtam, mely kilóra nem ugyanaz, mint a szavak, dekántként összerakva. A fordítás mint olyan valójában bűn, és minden egyetemi tanulmánnyal ellenkezik, ahogy a szerkesztés is, ha abból indulunk ki, hogy a szöveg szent, és úgy jó, ahogy van, továbbá eltekintünk attól, hogy valamiképp keletkezett. Az egyetemen, ha tudtuk is, hogy a tizenhetedik változatot tartotta véglegesnek a szerző, akkor is úgy kellett tennünk, mintha első szülése volna elméjének.

HA HIBÁT LÁTSZ EGY MŰBEN, HAJLANDÓ
VAGY KIJAVÍTANI?

Ma már igen. Mert öregszem. De nem esik jól. Még akkor se, amikor egészséges kárörömet érzek, mert egy szerzőt elég hülyének gondoltam és lám, itt a bizonyíték – még olyankor is megfordul a fejemben, hogy is jövök én ahhoz, felülbírálni a másikat.

EZEK A JÓHISZEMŰ KORREKCIÓK. MOST HALLUNK A STIKLIKRÓL, AMIKOR SZÁNDÉKOSAN BELOPSZ EGY MÉG NAGYOBB MARHASÁGOT A SZÖVEGBE VAGY AMIKOR ÉJSZAKA A HARMINCHATODIK OLDALNYI FORDÍTÁS UTÁN AZÉRT SE NÉZEL UTÁNA EGY IDIÓMÁNAK. VAGY PERFEKCIONISTA LENNÉL?

Perfektcionista? Perfekcionista egyébként az anyám volt. Amikor valamilyen alkalommal (nemzetközi nőnap?) fölmostam a konyhakövet, először korrigáló fölmosást hajtott végre, s csak utána nyugtatott meg, milyen sokra tartja kedves gesztusomat.

Ha én fordítok, akkor nincs stikli. Amióta számítógéppel lehet dolgozni, ha az ember nem tud valamit, átugorja, mert nincs piszkozat, mindig csak tisztázat van, oszt később, amikor már ismeri a választ, visszatér. Legutóbb nem tudtam, mi az a *Manischewitz*, hát a drótposta megmondta. Kérdeztem először amerikai magyartól, azt állította, kóser péksütemény. Válaszoltam: nem fog stimmelni, mert a szereplőm nagyon iszogatja. A végén kiderült, kóser gyümölcsborokról van szó. Olyat se csináltam még soha, hogy hú, három hét a határidő, nosza vágjuk tíz szeletre a könyvet, fordítsassuk le alvállalkozókkal, majd adjuk be a mi nevünkön. A 2000-ben egyszer előfordult, hogy lapzártá után egy perccel, hátam mögött pisztollyal álltatok, le kellett fordítani valami archaikusnak látszó mondatot, szótár és segédkönyv nélkül persze. Magadon kezd a gyógyítást – rögtönöztem. Kiderült, hogy a *heal thyself* Lukács evangéliumában van, és helyesen így hangzik: „Orvos, gyógyítsd meg magadat.” De ezt kényszer hatására tettem.

ÉN MÉG NEM LÁTTAM OLYAN SZOCIOLOGUST, AKI NE TÖLTÖTT VOLNA KI SAJÁTKEZÜLEG NÉHÁNY KÉRDŐÍVET A MEGKÉRDEZETTEK HELYETT, SŐT, HA E FONTOS HELYEN SZABAD ELŐHOZAKODNOM SZERÉNY SZEMÉLYEMMEL, NEM TUDNÁM PÉLDÁUL GARANTÁLNI, HOGY AZ AFRIKA BÚTORIPARÁRÓL 1975-BEN ÍROTT KORSZAKALKOTÓ TANULMÁNYOMBAN A FURNÉRADATOK TELJESEN PRECÍZEK.

Ilyeneket felnőttek csinálnak, érett emberek. Talán én is megérek egyszer. Egyelőre még be szoktam jelölni a szerkesztőnek azokat a részeket, melyekbe beletört a bicskám.

REMÉLEM, NEM VETSZ MEG AZ ÁJULT KÉRDÉSÉRT: MELYEK VOLTAK A LEGSZEBB FORDÍTÁSAI A MESTERNEK? HA HALLHATNÁNK A SAJÁT SZÁJÁBÓL...

Két nagy leiterjakab jut hirtelen az eszembe. Az egyik elkövetése előtt szüleim társaságában megismertem egy anyát, aki rivalizált saját, ellenkező nemű gyermekével. Ez mélyen hatott rám, mert olyat már láttam, hogy csépelik a gyereket („érted verlek, nem ellened” alapon), de versenyezni véle? Épp egy

bulvárszociológiai könyvet fordítottam – az élmény miatt – imígyen: a fiatal özvegynek még azt is el kell viselnie, hogy a többiek irigykednek rá, mert ő már túl van az egészen. Közben arról volt szó, hogy ő szomorkodik, mert a többieknek még megvan a férjük. Vagyis: tudat alatt kívántam, hogy szabaduljon meg a családtól mint olyantól. A másik hibát – biztosan rengeteg akadt még – egy Glenn Gould-szövegben vettem: ő olyan helyszínről tudósított, ahol én is jártam. Én láttam a vörös szalont. Gondoltam, a *green room*, amit említ, lesz a zöld, csak hogy a hangversenytérmeknél a szóban forgó kifejezés művészszobát, öltözőt jelent.

HADD KÉRDEM MÉG EGYSZER: FORDÍTÁSAID, MELYEKRE BÜSZKE VAGY ...

David Lodge *Helycsere*s támadásában volt néhány egész jól sikerült dialógus, meg a páternosteres üldözési jelenet, meg amikor a professzor nehézfűkkel kerül egy cellába, akik komálják a gátyóját a manuskriptnak, mert jó segge van. A már említett Géher-féle műfordítói szemináriumon csak egyszer jártam. Kicsit féltam az okosok között, tudod, gyávaságomat félelemmel palástolom, de az megragadt bennem, hogy a fordítást megkönnyíti, ha az ember talál egy hasonló regiszterű magyar könyvet vagy szerzőt, és abból ki-lengve dolgozik. Időnként belopok egy-egy kifordított magyar idézetet az angol szövegbe: egy dél-afrikai novellába például betettem Pósalaky úr „ugor-gyunk”-ját a „*here we skip*” helyére.

A SZELLEMI HONVÉDELEM ROBOTOSÁVAL BESZÉLGETEK?

Magammal szemben frásban igyekszem purista lenni, legyen kevés létigei állítmány, szóismétlés. Igaz, hosszú ideje már nem tartom felsőbbrendűnek a magyart más nyelvekhez képest. De hát sajnos jobban szeretem náluk. Az angolnál is, de az ezüstérem az övé.

E SOK DERÉK GONDOLAT TÁRSASÁGÁBAN VAGYON SIKERÜLT-E KÉSŐBB – NEM KELL MONDANOD, TUDOM, NEM SAJÁT AKARATODAT KÖVETVE – BETÖRNÖD AZ ANGOL NYELVŰ IRODALOM ELSŐ KÉT VONALÁBA IS? SHAKESPEARE-T MIKOR FORDÍTASZ MAJD?

Verseket nem tudok. Nekem nem is szabad.

Lodge-ot az angol irodalomkritika éppúgy lefitymálja, mint Durrellt. A dráma nem lenne akadály, a dialógusok mennek, de ha lefordítok egy darabot, azt biztosan nem mutatják be. Így volt ez a Vígszínházban egy Woody Allen-fordítással.

NINCS OLYAN, HOGY VESZEL EGY SHAW-VÍGJÁTÉKOT ÉS AZT MONDOD: NO EZT ÉN MOST LEFORDÍTOM, HA A FENE FENÉT ESZIK IS? Nincs. A novella az más.

KÖSZÖNÖM A CIZELLÁLT VÁLASZT. FORDÍTÓI KARRIERED – HA JÓL ÉRTEM – ÚGY SZÖKKENT SZÁRBA, HOGY KÖZBEN A CORVINÁNAK VOLTÁL FÁRADHATATLAN SZERKESZTŐJE.

Odaküldtek a szüleim, mondták, van egy üresedés, főleg zenei meg sakk-könyvek, zömmel angolul. Persze eltelt egy kis idő, míg felhívtam a kiadót. Felvettek, dolgoztam. Ahogy a fordítások gyűltek, végre abba lehetett hagyni a nyelvtanítást huszonnégy félév (Magyar Televízió és International House), azaz a félév első óráját megelőző huszonnégy hasmenés után. A diákok szerettek, de nagyon izgultam. Katica engedélyt adott a váltásra. Aztán több megbízást is kaptam, John Bergertől a *Ways of Seeing*-et, a Gerald Durrell-mesekönyveket, szülők jelezték telefonon, hogy gyorsabban megy nekik a lefektetés azóta ...

HÁT A ZSIDÓ MAMA TERMÉSZETRAJZA (MINDENKIBŐL LEHET JIDDISE MÁME) UTÁN MI MENT GYORSABBAN?

Talán a megvilágosulás: sokan – gyakorta tekintet nélkül felekezeti hovatartozásukra – ráismertek saját szüleikre, a szülők pedig a nagyszülőkre.

NEKED TETSZETT EZ A KÖNYV?

Nem nagyon. Egy kaptafára húzott rá a szerző mint dent.

HA ELKEZDED UNNI A FORDÍTANDÓ SZÖVEGET, HÜEN HOZZÁ TE IS ELLAPOSODSZ VAGY IGYEKSZEL FELTURBÓZNI AZT, AKÁR A SAJÁT SZÓRAKOZÁSODRA?

Már biztos csináltam ilyet.

EGYIK LEGÚJABB FORDÍTÁSOD, AZ ANGYAL A LÉPCSŐN ROHADT KEMÉNY VILÁGBAN JÁTSZÓDIK, ILYENBEN NEKED, BÁRHOGY IS SZERETNÉD, NEM VOLT RÉSZED. MIT CSINÁLSZ ILYENKOR, HOGY STÍLUSBAN MARADJ?

Gyerek iránt részvétet érezni nem nehéz, érzések zűrzavara, korakamaszkori élmények segítenek. Sokak családi játszma akkor is azonos, ha nagyok a vagyoni-életmódbeli különbségek. Ebben a könyvben a viszonyok ugyan tényleg ridegek, de a papa szereti a gyerekeit. Egyébként is a gyereknymorról Mórától, Móricztól tud az ember eleget.

MEG A CORVINA NEVŰ SZERZŐTŐL, MELY PÁR ÉVE ORVUL MUNKANÉLKÜLIVÉ TETT. MI LYEN VOLT A KIADÓ A KÉSŐ-KADÁRI IDŐKBEN? ALVADTAK A STRUKTÚRÁK?

A Corvina mindig menhelynek számított, kezdetben mint a börtön utókezelője, Justus Pál, Balabán Péter, Tarisznyás Györgyi dolgozott ott. KISZ-szervezet hál' isten nem működött benne, a szabad pártnapokon jókat vihorásztunk, kollégáim révén szamizda-

tokhoz is hozzájutottam. Közvetlen főnököm, Aczél Ferenc a legjobb szívű ember hetedhét határban, mindig védőernyőként borult rám.

ALÁÍRÁSOK?

Ugyanannyiszor adtam, ahányszor kértek tőlem, vagyis egyszer sem. Ellenzéki bulikra nem jártunk, gyermekeket neveltünk.

FRICI ÉS GYURI – MIRE VIGYÁZTÁL NÁLUK, TE, A VALAMIKOR HALMOZOTTAN HÁNYA-TOTT SORSÚ GYERMEK?

Józan jelszóval indítottam: én másképp szúrom el őket, mint velem tették a szüleim. Fricit gyakran láttam saját hasonmás kiadásomnak, javított, bővített kiadásra gondolok természetesen ...

HOSSZÍTOTT IS...

Én nem akartam, hogy a törődés egyszersmind rátelepedés is legyen... de erről inkább őket kérdez.

AMIÓTA HOLLANDIÁBA JÁR EGYETEMRE, NEM IS ÍRSZ NEKI NAPONTA HÁROM E-MAILT, NEM AGGÓDSZ, NEM ÉREZTETED VELE, HOGY ITTHAGYTA A CSALÁDOT...

A zsarolási játszmákat jól ismerem gyerekkoromból, ezért igyekszem elkerülni őket. Mindig a szemem előtt lebeg, hogy nem a gyermek akart a világra jönni, és vigasztal, hogy a nevelés szerencsére nem mindenható. Nemcsak a jószándékom, hanem a hülyeségeim is leperegnek gyerekeimről.

MIT GONDOL EGY GYEREK AZ APJÁRÓL, AKIRŐL AZT LÁTJA, HOGY ÉJT NAPPALLÁ TÉVE SLEMILKÉNT ADJA ELŐ MAGÁT A KÜLVILÁGBAN?

Hát, kaptam már születésnapra gúnyíratot a fiúktól. Az állt benne, hogy nem lehet vitatkozni velem.

NEM EGYSZERŰEN ARRÓL VAN SZÓ, HOGY IDŐNKÉNT SZERETNÉNEK A SZAVADBA VÁGNI? CSAK NEM SIKERÜL SZEGÉNYEKNEK.

Bizonyos dolgokban viszont megszépítik a valóságot: én mint szorgos ember, a munka megszállottja. Vagy épp rémeket látnak. Nincsenek például szokva a cívódáshoz, ezért amikor a Katica vagy én magamat szidalmazom hangosan, hogy milyen hülyén viselkedtem valahol, átszólnak a gyerekszobából: ne veszekedjete! Ami pedig a tekintélyt illeti, melyre nem ácsingózom, a gyerekek látják, hogy amikor nem a saját érdekeimet kell képviselnem, egész jól megállom a helyem a haszonelvű világban. Meg ismerik barátainkat, akikre felnéznek, s ha mi szeretetteljes viszonyban vagyunk velük, és néhányan közülük „híres embernek” minősülnek, azt hiszik, mi sem

lehetünk talán teljesen nímandok. Ha a gyerekek mondanak valamit, igyekszem az ellenvéleményt is felcsillantani, nem mintha feltétlenül azzal értenék egyet, de hadd lássák, mennyi a magyar igazság. Én, mint Esterházy Pál 1848-ban, a király személye körüli miniszter akartam lenni a fiaim szolgálatában. Egyszer-kétszer a fenekükre sóztam, hisztiztem is, de ebben a lakásban, ahol már hat éve lakunk, nem emlékszem ilyenre. Remélem, a gyerekeim se.

MÁR MIÉRT EMLÉKEZNÉNEK, AMIKOR EGY „ÉLETÖRÖM-GOMBÓCNÁK” – HOGY KATICA SZÉP SZAVÁVAL ÉLJEK – EL SZOKTÁK NÉZNI AZ ILYENEKET. APROPO KATICA. A FIÚK TALÁN NEM SZÜLETTEK VOLNA MEG NÉLKÜLE.

Mellette kezdtem felnőtté válni. Őt félét Sze-geden járt, azután kerültünk össze. Úgy emlékszik rám, hogy nemigen köszöntem vissza neki, amikor átkerült Pestre, és a mi csoportunkba osztották be. A Baross téren kezdődött, ahol begipszelt kézzel jelent meg, én pedig a Kalogány társaságában...

WIE ROMANTISCH...

Elmesélte, egy szatírral viaskodott a lépcsőházban, akkor repedt el a hüvelykujja. Levelezni kezdtünk. Anyukám előző (egyetlen) barátnőmet kurvának tartotta, Katicát meg rendes nőnek. Igaz, összeköltözésünket rosszul viselte, de ez nem tartotta vissza attól a döntéstől, hogy a nagyapámtól örökölt pénzen lakást vegyenek nekem. Katica képes volt nem összeütközni vele – ez nagy művészetnek számított. Ragyogó taktikus, már a gimnáziumi tanárait is nevelni tudta. Jelenlétében nem érzem magam annyira szemilnek és biztonságban is vagyok.

IRIGYLÉSRE MÉLTATLAK. ÍGY A VÉGEFELÉ A 2000 HŰ OLVASÓI – AZT HISZEM – MEGÉRDEMLIK, HOGY ELMONDD, MIKÉNT HALMOZOD MOSTANÁBAN A LUKRATÍVNÁL LUKRATÍVABB ÁLLÁSOKAT. HOGYAN LEHETETT HŰTLENÜL ELHAGYNI A SZERKESZTŐSÉGET ÉS MÉGIS OTT MARADNI? HOGY KERÜLTÉL EGY-ÁLTALÁN A LAPHOZ? TUDOM, A TÖRÖK...

Ákos (Szilágyi – K. J. M.) tanárom volt az egyetememen, Ivánt (Horváth – K. J. M.) látásból ismertem, a Katicát tanította, de igaz, amit sejtetsz: a Töröktől tudtam meg, hogy valami készül. Az első példányt '89 áprilisában megvettem, s egy piros tollal a kezemen el is olvastam. Hemzsegték benne a hibák, helyeségek...

TE GANEF, TE IMÁDKOZNI AKARTÁL. TÉNYLEG, MIÉRT CSINÁLTAD? TUDATALATTI BOSSZÚ A KORÁBBAN EMLÍTETT „LEKTORI JELENTÉSÉRT”?

A Török kérte, de vágytam is közéjük. Te még nem voltál ott.

EZ CSAK FOKOZHATTA A VÁGYAT...

Féltem persze, hogy a Török, aki behívatott a szerkesztőségbe, nem avizálja rendesen a dolgot. Elég furcsállkodva fogadtak. Az hamar nyilvánvaló volt, hogy a Török mellé kell még valaki, aki dolgozik az írásokon, mert ő szöveget és nem szavakat meg betűket olvas. De senki sem értette, hogy én mit is keresek ott. Margócsy például nem tudta eldönteni, vajon a szemüvege fölött vagy azon keresztül méregessen. Ráadásul gipszben volt a lábam.

TUDOM, SZATÍR.

Ákos kedves volt, Herner János is tudta, hogy kell egy korrektor: a májusi számot már közösen csináltuk. Jó volt köztük lenni, bár ma is úgy érzem, nem vagyok méltó rá. Gyorsan befogadtak, buzdítottak, hogy legyek még szigorúbb. Az időhiány azonban gátat szabott a pontosságnak és a végefelé már túl soknak éreztem a tennivalóimat.

AMIKOR BETAGOZÓDTÁL A REDAKCIÓBA, MEGVÁLTOZOTT AZ ÉRTÉKSORREND A LELKED-BEN VAGY MARADT A FORDÍTÁS AZ ELSŐ HELYEN?

Maradt, maradt, természetesen. Már csak azért is, mert a Corvinánál és a 2000-nél húzott fizetésből nem lehetett megélni, különösen ha Katica nagyszámú ingyenes angoltanítványát is tekintetbe vesszük. A Muzsika fél nappal azelőtt jelezte, hogy felvenne, mint hogy befutott volna New Jersey-be a hír, mikor kint voltunk, hogy lemond rólam a Corvina. A Muzsika szerkesztősége már akkor háromtagú volt, amikor anyám ott dolgozott. A főszerkesztő máig ugyanaz, de „ketteske” nyugdíjba ment, „hármaska” eggyel följebb lépett, jöhettem hát a helyére olvasószerkesztőnek. Én már fordítottam nekik korábban, interjúkat is csináltam, de hangsúlyoztam, nincs zenei végzettségem, csak lelkes vagyok. Ezt tudták rólam a koncerttermekből. Gondolom, az erős érv mellett a konfliktusmentes egy-szobában-tartózkodás lehetett. Persze, volt szerkesztői múltam. Például tudom, hogy ha egy képen három ember van, akkor ideális esetben a képaláírás legalább ennyi nevet tartalmaz, s lehetőleg azokét, akik a képen láthatók. Egyeske a gondviselőm, ketteske pedig két ív fehér papírból fél nap alatt gondosan szerkesztett folyóiratot képes varázsolni.

HA JÓL ÉRTEM, BE VOLTÁL MÁR ÁGYAZÓDVA NÉMILEG.

Mondhatni, rendszertelen külső munkatársként dolgoztam a lapnál. Nem volt nehéz döntenem, a Corvinától kiraciztak, jöllehet a fizetési lista utolsó helyén álltam. Amikor lakást cseréltünk, fizetés nélküli szabadságra mentem, hogy megadhassuk a tartozásainkat.

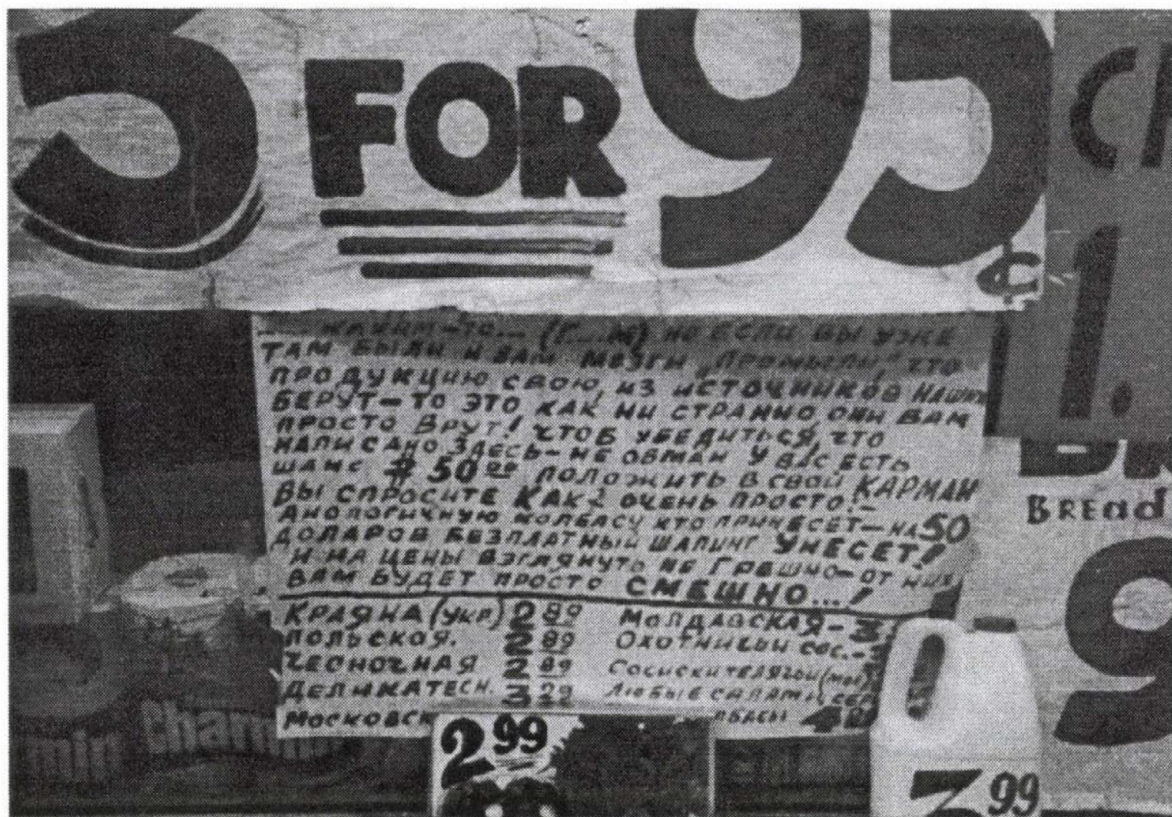
NEM FÉLTÉL, HOGY UGRIK A 2000 IS, HA ELVÁLLALOD A MUZSIKÁT? HISZEN NEM AKARTÁL KÉT HELYEN IS OLVASÓSZERKESZTENI, DE MÉG NEM TUDHATTAD, HOGY NÁLUNK „RENDES” SZERKESZTŐVÉ AVANZÁLSZ.

Abban biztos voltam, hogy miután a Törököt elszóltotta a párt, egyedül nem bírom, és a sarkamra álltam, mármint a Katica addig lázított, míg végül el-

mondtam nektek is, mi a bajom. Mivel a 2000 csak játékpénzt adott, nem volt választásom. Közben félttem, hogy elveszítelek benneteket. A Corvina nem hiányzott.

HOGY VAGY MEGELÉGEDVE MAGADDAL, MINT SZERKESZTŐVEL?

Ugorgyunk!

Analóg kolbász és ingyen saping – hirdetés egy brooklyni boltban, 1987.